

Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΗΛΙΟΣ - ΜΙΑ ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Γεώργιος Στ. Μπέφας

Σεπτέμβριος 2024

«Τι ἐστὶν Ἀλήθεια;» ἀναφώνησε ὁ Πόντιος Πιλάτος, ἀκούγοντας τὸν Ἰησοῦ νὰ λέει ὅτι ἡ βασιλεία Του δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὅτι ἦλθε σ' αὐτόν γιὰ νὰ μὰς φανερώσει τὴν Ἀλήθεια. Ἀποχώρησε δὲ λέγοντας «Νίπτω τὰς χεῖρας μου», γιὰτὶ καὶ ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀπάντησε στὴν ἐρώτηση τοῦ Πόντιου Πιλάτου.

Ἀλλὰ πού θὰ μποροῦσε νὰ βρῖσκεται ἡ Ἀλήθεια;

Στὴ θρησκεία, στὶς ἐπιστῆμες, ἢ στὶς τέχνες;

Στὸ θεῖο λόγο ἢ στὴν ἀνθρώπινη λογικὴ;

Στὸ νοῦ ἢ στὴν καρδιά;

Στὴν αἰωνιότητα ἢ στὴν ἱστορία;

Στὸ άτομο ἢ στὴν κοινότητα;

Γύρω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα, οἰκοδομήθηκαν καὶ διαδόθηκαν ποικίλοι στοχασμοί, χωρὶς νὰ ξεχνάμε καὶ αὐτοὺς πού ἐθεσαν σὲ ἀμφιβολία τὴν ἴδια τὴν ἰδέα τῆς Ἀλήθειας.

Μήπως λοιπὸν ἡ Ἀλήθεια εἶναι μία αὐταπάτη, μία ψευδαίσθηση, ἐπινοημένη ἀπὸ τὸ πνεῦμα μὰς, ἓνας ἱστός πού ἀπλώσαμε πάνω στὸν κόσμον ὥστε νὰ πειστούμε ὅτι τὸν ἐλέγχουμε;

Ἡ λέξη ἀληθὴς ἐτυμολογικά, σύμφωνα μὲ τὸ λεξικὸ τοῦ Μπαμπινιώτη, ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ στερητικὸ -α + λήθη, αὐτὸς δηλαδὴ πού δὲν μπορεῖ νὰ περάσει στὴ λήθη, νὰ λησμονηθεῖ ἢ νὰ ἀποκρυφτεῖ, ἀρα αὐτὸς πού δὲ λανθάνει, δὲν ὑποκρύπτεται, ἀλλὰ εἶναι ἐμφανὴς, ἀπτόξ, πραγματικὸς, ἀληθινός.

Οἱ λέξεις ἀλήθεια, ἀληθὴς, (ἀλάθεια, ἀλαθὲς) τὸ -α καὶ τὸ -η στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ ἐναλλάσσονται σὲ πολλὰς περιπτώσεις, ἦταν ἀρχαιότατες (ἀναφέρονται ἤδη στὸν Ὅμηρον) καὶ σίγουρα δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴν ὁμόριζον λέξιν «λάθος» ἢ ὁποῖα ἐμφανίζεται πολὺ ἀργότερα.

Πρὶν προχωρήσουμε ὅμως στὴν διατύπωση τοῦ ὁρισμοῦ τῆς Ἀλήθειας, πρέπει νὰ σὰς δηλώσω ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅτι ἡ ἐννοία «Ἀλήθεια» ὅπως καὶ πολλὰς ἄλλες ἐννοιες (λ.χ. Δημοκρατία, Δικαιοσύνη, Ἰσότητα, Ἐλευθερία κ.α.) ἀποτελοῦν ὁμάδα ἐννοιῶν, στὴν ὁποία μὲ μεγάλη δυσκολία μποροῦμε νὰ διατυπώσουμε ἓναν ὁρισμό, ὁ ὁποῖος νὰ γίνῃ πλήρως ἀποδεκτὸς καὶ νὰ περιλαμβάνει τὴν ολότητα τῆς ἐννοίας στὴν ὁποία ἀναφέρεται.

Ἀλήθεια εἶναι ἡ ὑπαρκτότητα μίας κατάστασης ἢ ἡ πραγματικότητα ἐνὸς γεγονότος. Ὡς ἀλήθεια δεχόμαστε αὐτὸ πού ἀντιλαμβάνονται ὡς πραγματικότητα, μὲ σιγουριά, οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι. Ὅταν δύο ἢ περισσότεροι ἄνθρωποι συμφωνοῦν στὴν ἀντίληψη ἐνὸς φαινομένου, δημιουργοῦν μίαν κοινὴ σύμβαση γιὰ τὸ φαινόμενο καὶ τὴν «αἴσθησιν» πού αὐτὸ προκαλεῖ. Ὅταν αὐτὴ ἡ κοινὴ σύμβαση ἀφορᾷ

ένα μεγάλο σύνολο ανθρώπων, όταν δηλαδή όλοι αντιλαμβάνονται κάτι με όμοιο τρόπο, τότε η κοινή αυτή σύμβαση γίνεται αποδεκτή ως Αλήθεια. Γενικά, η έννοια και η αξία της αλήθειας αποτελεί ένα από τα δυσκολότερα προβλήματα της φιλοσοφίας, με πολλές διαφορετικές θεωρίες να έχουν διατυπωθεί. Η ενασχόληση και η αναζήτηση της Αλήθειας, αποτελούσε μέρος της εργασίας των φιλοσόφων, καθώς προσπαθούσαν και προσπαθούν να αντιληφθούν πως διευθετείται αυτό που σκέφτονται και με ποιο τρόπο οργανώνονται οι λόγοι τους οποίους διατυπώνουν.

Η Αλήθεια για τον **Πλάτωνα** δεν βρίσκεται στις αισθήσεις μας, οι οποίες πάντα αλλάζουν και συχνά διαφέρουν από το ένα άτομο στο άλλο. Η αλήθεια κατά τον Πλάτωνα ανακαλύπτεται αποκλειστικά και μόνο μέσω των δυνατοτήτων του νου μας. Εδρεύει αιώνια και αμετάβλητη πέρα από το πνεύμα μας, ενοικεί στον κόσμο των ιδεών, δεν αλλάζει και δεν εξελίσσεται ποτέ.

Ο **Αριστοτέλης** θα εναντιωθεί στο δάσκαλό του Πλάτωνα σε όλες σχεδόν τις όψεις της αντίληψής του για την Αλήθεια, αρνούμενος την ύπαρξη του κόσμου των ιδεών σ' αυτήν. Αναζητά τις αληθινές γνώσεις στην παρατήρηση των πραγμάτων που βρίσκονται ενώπιόν μας, στην εμπειρία και στις θετικές επιστήμες. Η αλήθεια κατά τον Αριστοτέλη δεν πλανάται πάνω από τον πραγματικό κόσμο, ούτε πίσω από αυτόν. Βρίσκεται σ' αυτόν. Οφείλουμε να μοχθήσουμε πολύ για να την αποσπάρουμε σιγά – σιγά με την παρατήρηση και το διαρκή στοχασμό.

Ο **Πλούταρχος** στον πλατωνικό μύθο της πεδιάδας της Αλήθειας λέει πως υπάρχει μία πλειάδα κόσμων αλήθειας συγκεντρωμένων με τη μορφή τριγώνου, με εξήντα κόσμους ανά πλευρά. Η εσωτερική επιφάνεια του τριγώνου χρησιμεύει ως κοινή εστία αυτών των κόσμων και αποκαλείται Πεδιάδα της Αλήθειας. Σ' αυτήν κείνται ακίνητες οι αρχές, οι μορφές, τα μοντέλα όλων όσων έχουν υπάρξει και θα υπάρξουν.

Η αντίληψη των **Στωϊκών (Επίκτητος, Σενέκας, Μάρκος Αυρήλιος)** για την Αλήθεια, έγκειται στον τρόπο ζωής, που πρέπει να είναι πάντα σύμφωνος με τη λογική, η οποία με τη σειρά της είναι σύμφωνη με τη φύση. Κατά την άποψή τους το να ζει κανείς υπό την καθοδήγηση της λογικής, να αποφασίζει σύμφωνα με την αλήθεια και το καλό, να παραχωρεί απόλυτη προτεραιότητα σε όλες τις περιπτώσεις στη βούληση, είναι το να ζει σύμφωνα με τη φύση του ως έλλογον.

Για τον **Μακιαβέλι** η Αλήθεια είναι συνδεδεμένη με την κατάκτηση και τη διατήρηση της εξουσίας, με τον καταναγκασμό ή την κυριαρχία. Είναι υπόθεση ερμηνειών, εικόνων, εμφανών ή κρυφών παθών και όχι της ηθικής.

Ο **Μισέλ Φουκώ**, τη δεκαετία το '70 καθηγητής στο Κολλέγιο της Γαλλίας, δίδασκε εξηγώντας πως η έννοια της αλήθειας δεν είναι τίποτε άλλο από ένα εργαλείο της εξουσίας και εφ' όσον κάθε εξουσία είναι κακή και η αλήθεια δε μπορούσε να είναι παρά μόνο η έκφραση κάποιας κακόβουλης θέλησης. Στο τελευταίο του έργο με τίτλο «Η Αλήθεια και οι μορφές του δικαίου» δίδει ιδιαίτερη σημασία στην έννοια της επιπόνησης, αμφισβητώντας την ύπαρξη της αλήθειας που οδηγεί στην αποδοχή του Θεού και της επιβεβαιωμένης γνώσης. Μάλιστα για τον Φουκώ η γνώση, αποτελώντας κάτι το επινοημένο και μη εγγενές στην ανθρώπινη φύση, μπορεί να προσεγγιστεί μόνο μέσα από σχέσεις σύγκρουσης, εξουσίας και υποταγής.

Ο **Pascal Engel** αντίθετα από τον Μακιαβέλι και τον Φουκώ υποστηρίζει ότι η αλήθεια υπάρχει από μόνη της και δεν έχει καμία σχέση με τον καταναγκασμό ή την κυριαρχία. Ο πραγματικός ένοχος για τον Engel δεν είναι η αλήθεια, αλλά ο καταναγκασμός, είτε διανοητικός, είτε φυσικός. Ο διανοητικός καταναγκασμός ασκείται κυρίως μέσω της αυθεντίας, ενώ ο φυσικός καταναγκασμός μέσω της κάθε μορφής βίας. Το καλύτερο όμως μέσο για να αντισταθεί κανείς στην αυθεντία και στην εξουσία ιδίως όταν είναι παράνομη, είναι η Αλήθεια. Ο Pascal Engel, ο σύγχρονός μας αυτός φιλόσοφος, καθηγητής σήμερα της έδρας της φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της Γενεύης, υποστηρίζει ότι η Πεδιάδα της Αλήθειας του Πλούταρχου σωστά είναι επίπεδη, δεν έχει βάθος και δεν συνιστά έναν κρυφό κόσμο, αλλά πάντα πρέπει να είναι η αρχή και ο κανόνας των λόγων μας.

Για τον **Αυγουστίνο**, η αναζήτηση της Αλήθειας είναι η εξερεύνηση του εαυτού μας, η μύχια εξομολόγηση, η οποία φέρνει στο φως την ιδιαίτερη σχέση της ψυχής ενός ατόμου με το Θεό, με το Δημιουργό του. Η Αλήθεια για τον Αυγουστίνο έρχεται από τον Θεό, αποκαλύφθηκε στους ανθρώπους με τις Γραφές, όταν έστειλε τον Υιό του τον Ιησού να μιλήσει κατευθείαν στις καρδιές μας, γιατί ο Θεός είναι μέσα στην ψυχή μας. Η Αλήθεια αυτή πρέπει να συνοδεύεται, να διαφωτίζεται και να υποστηρίζεται πάντα από τον στοχασμό.

Ο άνθρωπος πρέπει να αναζητά διαρκώς την Αλήθεια μας λέει ο **Νίτσε**, αν και η αλήθεια είναι πάντοτε σχετική. Εκείνο που μετράει είναι η αναζήτησή της σ' όλες τις διαστάσεις και τις πτυχές της. Καταπολεμά μ' όλες του τις δυνάμεις την Πλατωνική φιλοσοφική μεριά της Αλήθειας, η οποία παραμένει σταθερή, αναλλοίωτη και είναι τοποθετημένη στον κόσμο των ιδεών. Για τον **Νίτσε**, ο πραγματικός κόσμος είναι ο κόσμος της αέναης αλλαγής, των δυνάμεων που συγκρούονται, των αδιάκοπων αλλαγών.

Εναντιώνεται στην αλαζονεία των σοφών και των ιερέων, οι οποίοι θέλουν να μονοπωλούν το χώρο της αλήθειας, υποστηρίζοντας πως η αλήθεια είναι προτιμότερη από το σφάλμα, η γνώση από την άγνοια, το πραγματικό από την αυταπάτη. Προσπαθεί να μας κάνει να καταλάβουμε ότι πρέπει να αγαπάμε τις αυταπάτες, τις οποίες και χρειαζόμαστε. Τα σφάλματά μας λέει, είναι συχνά πιο χρήσιμα και πιο γόνιμα από τις υποτιθέμενες αλήθειες.

Γενικά, ο **Νίτσε** διατυπώνει εναντίον της Αλήθειας τις μεγαλύτερες υποψίες, την υποβάλλει στις ισχυρότερες επιθέσεις λέγοντας ότι είναι μια αυταπάτη, την οποία όμως έχουμε ανάγκη. Υποστηρίζει, πως πρέπει να δυσπιστούμε στις αφελείς χρήσεις της αλήθειας, αλλά ποτέ να μην πιστέψουμε ότι μπορούμε να κάνουμε χωρίς αυτήν.

Σ' έναν ιδανικό κόσμο, ο διάλογος και η αντιπαράθεση θα είχαν ως σκοπό την αποκάλυψη της Αλήθειας ή τουλάχιστον τη σύγκλιση απόψεων. Σ' έναν τέτοιο κόσμο, η επιθυμία κάθε καλοπροαίρετου ανθρώπου θα ήταν να θέτει άξιους στόχους και να υιοθετεί τα καλύτερα μέσα για να τους πετύχει, ενώ θα προσπαθούσε να δώσει λύση στα προβλήματα με τη συνεργασία, ξεπερνώντας τις διαφωνίες και τις διαμάχες. Όμως ο κόσμος μας κάθε άλλο παρά ιδανικός είναι και οι άνθρωποι δεν επιδιώκουν να φθάσουν στην Αλήθεια, αλλά να επικρατήσουν στις διάφορες αντιπαράθεσες τους. Επιζητούν τις περισσότερες φορές, για να μην πω πάντα, το καλύτερο για τον εαυτό τους και όχι το καλύτερο για τους πολλούς.

Η ιδιοτέλεια είναι ισχυρότερο κίνητρο από τον αλτρουισμό και γι' αυτό ο καθένας κάνει ότι μπορεί για να υπερισχύσει στον ανταγωνισμό της καθημερινής ζωής.

Τόσο επιτακτική ήταν και είναι η ανάγκη του ανθρώπου για επικράτηση, που σχεδόν μόλις οι Έλληνες φιλόσοφοι της κλασικής αρχαιότητας άρχισαν να διερευνούν σε βάθος τη φύση των πραγμάτων, ξεκίνησε από τους **σοφιστές** της Αρχαίας Αθήνας η τέχνη της ρητορικής, η τεχνική που χρησιμοποιεί κάποιος προκειμένου να επιβληθεί σε μία αντιπαράθεση, ανεξάρτητα από την αλήθεια ή την ουσία του εκάστοτε ζητήματος.

Οι **σοφιστές** ήταν εκείνοι που επινόησαν την αμφιλεγόμενη τέχνη της επικράτησης σε μία αντιπαράθεση, χωρίς να δείχνουν κανένα ενδιαφέρον για την αλήθεια και ακόμη χειρότερα κατά το Σωκράτη αμείβονταν για να διδάξουν τα τεχνάσματά τους, κάνοντάς την ένα ιδιαίτερα επικερδές επάγγελμα.

Όταν ξεκινούμε από την αρχή πως με οποιονδήποτε τρόπο πρέπει να ικανοποιηθεί η θέλησή μας, αποκλείεται η αντίληψή μας περί αλήθειας να είναι ορθή. Επίσης, εάν η σκέψη μας εκ των προτέρων υπόκειται σε σκοπιμότητα αποκλείεται η τελική μας κρίση να είναι αληθινή. Αναγκαία προϋπόθεση για να την προσεγγίσουμε, να κινηθούμε προς την αλήθεια, είναι η έλλειψη περιορισμών, υποκειμενικών και αντικειμενικών.

Η Αλήθεια έχει ως κύριο χαρακτηριστικό της ότι ξεκινά από την Ελευθερία και καταλήγει στην Ελευθερία. Είναι απαραίτητο λοιπόν να έχουμε ένα μεγάλο εύρος ελευθερίας, μέσα από την οποία ανάμεσα στις θελήσεις μας και στις επιμέρους σκοπιμότητες θα βρίσκουμε πάντοτε την ορθή θέληση, την οποία και θα κατευθύνουμε σ' έναν απόλυτα ελεύθερο στόχο, την Αλήθεια.

Μεγάλος εχθρός της αλήθειας είναι και το δόγμα, ο δογματισμός. **Δογματισμός**, είναι η έλλειψη κριτικής σκέψης και η προσκόλληση σε κάποια θεωρία, αρχή ή δοξασία, που δε στηρίζεται σε αποδείξεις ή που θεωρείται επιστημονικά ξεπερασμένη. Παρεμβαίνει σαν φράγμα μεταξύ της ορθής σκέψης προς την ουσία της ζωής και του κόσμου, προσπαθώντας να εκμεταλλευθεί πρακτικά ορισμένα γεγονότα και φαινόμενα, φυσικά ή κοινωνικά, για να καρπωθεί κάτι απ' αυτά.

Η αναζήτηση της Αλήθειας πιστεύω πως έχει περισσότερη αξία από τη γνώση της. Η αναζήτηση της Αλήθειας, της δικής μας Αλήθειας, πρέπει να συνεχίζεται με τον καθένα, για τον καθένα, μέσα στον καθένα, γιατί η Αλήθεια είναι όπως ο ήλιος. Όλοι τον αναζητούν, αλλά όταν τον αισθανθούν να καίει πολύ, τρέχουν γρήγορα αναζητώντας πάλι τη σκιά.

Θέλει μεγάλο θάρρος να αντικρίξεις κατάματα τον Ήλιο και την Αλήθεια.

Αναζήτησε λοιπόν φίλε μου την Αλήθεια,
Άκου την Αλήθεια,
Δίδαξε την Αλήθεια,
Αγάπησε την Αλήθεια,
Ζήσε με την Αλήθεια
και υπερασπίσου την μέχρι θανάτου.

Βιβλιογραφία

1. Το βιβλίο της Φιλοσοφίας, Roger-pol Droit , Εκδόσεις Ψυχογιός 2009)
2. Ο Σταυρωθείς και Αναστάς Κύριος – η μόνη Αλήθεια, π. Γεωργίου Καθηγουμένου της Ι.Μ. Οσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους
3. Στοχασμοί πάνω σε μερικές αλήθειες, Pascal Engel, Εκδόσεις Scripta 2000)
4. Σε τι χρησιμεύει η Αλήθεια (Διάλογος μεταξύ Pascal Engel και Richard Rorty), Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ 2010
5. The art of always being right (Η τέχνη του να έχεις πάντα δίκιο), Arthur Schopenhauer, Εκδόσεις Πατάκη 2011
6. The Lies we Tell Ourselves (Τα ψέματα που λέμε στον εαυτό μας), Chris Thurman, Εκδόσεις Καστανιώτη 2004
7. Σιδηρά και Χρυσή Διαθήκη, Πολύβιος Δημητρακόπουλος, Εκδόσεις Εκάτη 2010